

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Dokumentation som pedagogiskt verktyg i förskolan

- en studie kring arbetet med pedagogisk dokumentation på småbarnsavdelningar

Sanna Hallgren och Sandra Johansson

LAU390

Handledare: Anne Kultti

Examinator: Ove Sernhede

Rapportnummer: HT12-2920-028

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Dokumentation som pedagogiskt verktyg i förskolan - en studie kring arbetet med pedagogisk dokumentation på småbarnsavdelningar.

Författare: Sanna Hallgren och Sandra Johansson

Termin och år: HT - 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Anne Kultti

Examinator: Ove Sernhede

Rapportnummer: HT12-2920-028

Nyckelord: Pedagogisk dokumentation, delaktighet, kvalitetsarbete, småbarn, förskola.

Sammanfattning:

Pedagogisk dokumentation som arbetsverktyg är i och med den reviderade läroplanen för förskolan ett omdebatterat ämne i förskolans verksamhet. Följande studie belyser därför hur dokumentation kan utgöra ett pedagogiskt redskap för barns utveckling och lärande i förskolan. Undersökningen har utförts på småbarnsavdelningar där verksamheten vänder sig till barn mellan ett och tre år. Vår uppfattning är att de allra yngsta barnen i förskolan är underrepresenterade i den kurslitteratur som har behandlats under vår utbildning. Med följande undersökning vill vi därför synliggöra arbetet med de yngsta barnen i förskolan. Studiens övergripande syfte är i och med detta att studera hur arbetet med pedagogisk dokumentation kan gå till på småbarnsavdelningar samt vilka möjligheter till utveckling och lärande arbetet med pedagogisk dokumentation kan ge. Studien är av kvalitativ art och intervjuer av förskollärare och observationer i förskolans verksamhet har använts som metod för att samla in material till undersökningen. Det resultat vi fått fram visar på att förskollärare ser vissa hinder i arbetet med pedagogisk dokumentation på småbarnsavdelningar även om de överlag tycks ha en positiv inställning och ser det som ett användbart redskap. Reflektionsarbetet ses som något väsentligt i dokumentationsprocessen, även synliggörandet av dokumentationen verkar vara viktigt. Barns delaktighet ses som något självklart i dokumentationsarbetet men förskollärarna säger sig brista i denna aspekt och anger tid, barns språkutveckling och sitt egna förhållningssätt som anledningar till detta.

Studien ger en inblick i de fördelar som arbetet med pedagogisk dokumentation kan ge. Det har dock observerats att begreppets innebörd är något relativt nytt för förskollärare och dess fulla innebörd och användningsområden något som fortfarande är oklart. Kopplingen mellan pedagogisk dokumentation och det systematiska kvalitetsarbetet är också något som förskollärarna inte tycks göra. Förskolans ledning kan tyckas bära ett stort ansvar för både att frigöra tid för reflektion och fortbilda sin personal kring ämnet.

Förord

Under åtta veckors tid har vi gått från att knappt veta vad studiens fokus ska ligga på till att bli självsäkert bevandrade i dokumentationsprocessens alla delar och problemområden.

Arbetsprocessen har många gånger varit krävande och till synes oändlig men med resultatet i hand har allt varit mödan värt. Den kunskap och erfarenhet som vi erhållit under arbetets gång känner vi på många sätt befäster det våra sju terminer på lärarutbildningen lärt oss.

Vi vill rikta ett särskilt varmt tack mot de pedagoger som tagit sig tid och delat sina tankar och erfarenheter med oss. Vi vill också tacka de barn som deltagit i vår studie samt deras respektive vårdnadshavare för visat förtroende.

Göteborg 2012-12-20

Sanna Hallgren och Sandra Johansson

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
2. Syfte och problemformulering	8
2.1 Frågeställningar	8
3. Teorianknytning	9
3.1 Ett sociokulturellt perspektiv	9
3.2 Barnsyn.....	10
3.3 Systematiskt kvalitetsarbete	10
3.3.1 Pedagogisk kvalitet	11
3.3.2 Allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete	12
4. Tidigare forskning.....	14
4.1 Dokumentation som pedagogiskt verktyg.....	14
4.1.1 Från observation till dokumentation	14
4.1.2 När blir dokumentationen pedagogisk?.....	15
4.1.3 Varför pedagogisk dokumentation?.....	16
4.2 Små barns delaktighet i dokumentationsprocessen	16
4.3 Dokumentation – ett etiskt perspektiv.....	18
5. Design, metoder och tillvägagångssätt	19
5.1 Val av metod	19
5.1.1 Intervjuer	19
5.1.2 Observationer.....	19
5.2 Urval.....	20
5.3 Genomförandet.....	20
5.3.1 Genomförandet av intervjuerna	20
5.3.2 Genomförandet av observationerna	21
5.4 Bearbetning av data	21
5.5 Studiens tillförlitlighet.....	22
5.6 Etiska principer	23
5.7 Metoddiskussion.....	23
6. Resultat.....	26
6.1 Reflektionens betydelse i dokumentationsprocessen	26
6.1.1 Enskild reflektion.....	26
6.1.2 Reflektion i arbetslaget.....	26
6.1.3 Reflektion tillsammans med barnen.....	27
6.2 Små barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen.....	28

6.2.1 Barns eget dokumenterande	28
6.2.2 Närma sig barns perspektiv	28
6.2.3 Utgå från barns intresse.....	29
6.3 Synliggöra dokumentationen.....	29
6.3.1 Synliggöra för barnen.....	29
6.3.2 Synliggöra för föräldrarna	30
6.3.3 Synliggöra barns egen lärandeprocess	30
6.4 Förutsättningar för arbetet med pedagogisk dokumentation	30
6.4.1 Förskolechefens ansvar	30
6.4.2 Det egna förhållningssättet	30
6.4.3 Tekniska artefakter.....	31
6.4.4 Barns ålder och verbala förmåga	31
6.5 Sammanfattande resultat	31
6.5.1 Vad innebär begreppet pedagogisk dokumentation för förskollärare?	31
6.5.2 Hur används den pedagogiska dokumentationen i arbetet med att utveckla verksamheten, synliggöra de yngsta barnens lärande och göra små barn delaktiga?	32
6.5.3 Vilka möjligheter till lärande och utveckling kan arbetet med pedagogisk dokumentation ge?.....	32
7. Resultatdiskussion	33
7.1 Relevans för läraryrket	36
7.2 Förslag till vidare forskning	36
Referenser	38
Bilaga A: Brev till vårdnadshavare	
Bilaga B: Utgångsfrågor vid intervjuer av förskollärare	

1. Inledning

Med följande studie vill vi belysa hur dokumentation kan utgöra ett pedagogiskt redskap för barns lärande och utveckling. Vi har valt att utföra vår undersökning på småbarnsavdelningar där verksamheten vänder sig till barn mellan ett och tre år. Vår uppfattning är att de yngsta barnen i förskolan är underrepresenterade både vad gäller olika typer av studier men även inom den kurslitteratur som behandlats under vår utbildning. Med följande undersökning vill vi därför synliggöra arbetet med de yngsta barnen i förskolan.

Som blivande lärare i förskolan är vi ansvariga för att den pedagogiska verksamheten bedrivs med god kvalitet (Skolverket, 2010). Kvalitetsarbetet i förskolan ska syfta till att synliggöra och utveckla verksamhetens förbättringsområden i relation till läroplanens riktlinjer och strävansmål. En god kvalitet i förskolan innebär att skapa förutsättningar för barns trivsel, lärande och utveckling. Vidare handlar det om att inta ett barnperspektiv där man som pedagog lyssnar till barnen och gör dem delaktiga i verksamheten. En god kvalitet handlar även om att bredda barns förståelse för omvärlden och utmana deras lärande (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2009).

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att dokumentation utgör ett viktigt steg i arbetet med förskolans kvalitet. Dokumentation innebär enligt författarna att samla in, analysera och kategorisera för att få kunskap om barns lärande och utveckla förskolans kvalitet. Svenning (2011) menar att det finns åtskilliga metoder för att dokumentera utveckling och lärande. Författaren menar att några av de vanligaste tillvägagångssätten för att dokumentera inom förskolans praktik är fotografier, videor, barnintervjuer, information till föräldrar, kartläggningar, arbetsdokument, sms, personalens iakttagelser, barns alster så som teckningar och konstruktioner samt observationer där de vuxna skriftligen dokumenterar det de sett.

Lenz Taguchi (1997) anser att dokumentation kan utgöra ett viktigt arbetsverktyg för att synliggöra och utveckla den pedagogiska verksamheten. Hon betonar dock att det är först när dokumentationsunderlaget utgör ett medel för kollektiv reflektion mellan barn, pedagoger och i förhållande till barnens familjer som man kan säga att dokumentationen blir pedagogisk. Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att ”man kanske kan säga att dokumentationen i sig vare sig är pedagogisk eller inte, men att den blir pedagogisk i relation till syftet med att dokumentera och genom hur den används” (s. 49).

Dokumentation som pedagogiskt verktyg är ett område som är i ropet och som har belysts ytterligare i samband med 2010 års revidering av förskolans läroplan. I vår kommande yrkesroll som förskollärare förväntas vi dokumentera, följa upp och utvärdera verksamheten i relation till läroplanens riktlinjer och strävansmål. I läroplanen för förskolan konkretiseras detta på följande vis:

Förskolans kvalitet ska kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. För att utvärdera förskolans kvalitet och skapa goda villkor för lärande behöver barns utveckling och lärande följas, dokumenteras och analyseras. För att stödja och utmana

barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena. Det behövs också kunskap om hur barns utforskande, frågor, erfarenheter och engagemang tas till vara i verksamheten, hur deras kunnande förändras samt när de upplever verksamheten som intressant, rolig och meningsfull (Skolverket, 2010, s. 14).

Denna dokumentationsprocess benämns ofta i förskolans praktiska verksamhet som *pedagogisk dokumentation*, ett begrepp som man i läroplanen inte använder. Det är dock viktigt att poängtera att detta begrepp figurerar i förskolan och ofta ses som synonymt med läroplanens mål kring uppföljning, utvärdering och utveckling. Detta är även något som Skolverket (2012a) instämmer i då denna koppling görs i deras stödmaterial kring samma läroplansmål. Detta faktum är något vi förhåller oss till genomgående i detta arbete.

2. Syfte och problemformulering

Syftet med vår studie är att uppmärksamma och belysa hur talet om och arbetet med pedagogisk dokumentation kan ta sig uttryck på småbarnsavdelningar. Vi preciserar vårt syfte utifrån följande frågeställningar.

2.1 Frågeställningar

- Vad innebär begreppet pedagogisk dokumentation för förskollärare?
- Hur används den pedagogiska dokumentationen i arbetet med att:
 - utveckla verksamheten?
 - synliggöra de yngsta barnens lärande?
 - göra små barn delaktiga?
- Vilka möjligheter till lärande och utveckling kan arbetet med pedagogisk dokumentation ge?

3. Teorianknytning

Med detta stycke vill vi belysa de teorier om barns utveckling och lärande samt synen på barn som ligger till grund för denna studie. Vi vill även lyfta teorier kring det systematiska kvalitetsarbete som förskolans verksamhet, enligt gällande läroplan, är obligerad att tillämpa.

3.1 Ett sociokulturellt perspektiv

Den sociokulturella teorin tar sin utgångspunkt i den ryske pedagogen och psykologen Lev Vygotskijs (1896-1934) tankar om lärande och utveckling (Bråten, 1998). Inom ett sociokulturellt perspektiv betraktas lärande som en social konstruktion och det är genom samspel med andra som människan formas. Genom interaktion med omgivningen utvecklar och konstruerar individen sociala erfarenheter som medieras med hjälp av språket. Språket anses utgöra det viktigaste redskapet med vilket människan skapar delaktighet och förmedlar erfarenheter. Därmed fungerar språket som en viktig länk mellan individen och omgivningen. Till skillnad från många andra samtida teorier är den sociokulturella inte en mognadsteori. En mognadsteoretisk syn på utveckling innebär att det som är möjligt att lära endast styrs av biologiska processer och uppnådd mognad. Inom det sociokulturella perspektivet ser man istället utveckling och lärande som olika aspekter av interaktion med andra och vuxnas förhållningssätt gentemot barn anses viktigt för barnets lärande (Säljö, 2000).

Att bli medveten om sitt eget tänkande och kunna reflektera över det som har upplevts är enligt Vygotskij betydelsefullt för lärandet. För att barn ska utveckla denna förmåga är det viktigt att barn möts av medvetna och lyhörda vuxna som hjälper dem att reflektera över vad de gjort och vad de lärt sig (Bråten, 1998).

I det sociokulturella perspektivet intresserar man sig för förhållandet mellan vad ett barn kan lära på egen hand och vad det kan uppnå med hjälp av en vuxen eller mer kompetent person. Stöd från omgivningen anses vara en viktig förutsättning för barnets fortsatta utveckling och lärande. Med detta vill man betona att det intressanta är den potential som finns för människan att utveckla, inte de nuvarande kunskaperna. Avståndet mellan vad ett barn kan klara på egen hand och vad det kan klara med hjälp från en mer erfaren person kallar man inom den sociokulturella teorin för den proximala utvecklingszonen. Denna zon definierar de funktioner som ännu inte barnet bemästrat men är på väg att bemästra, dessa funktioner liknas vid en planta som ännu inte bär frukt (Vygotsky, 1978).

Detta perspektiv betonar också att samarbete mellan barn och vuxna inte berövar barns förmåga till självständigt tänkande. Det finns en stor potential för lärande i samarbetet mellan barn och vuxna (Vygotsky, 1978). Kunskap får inte plockas ur sitt sammanhang utan bör istället ses som en del i en helhet. Den pedagogiska planeringen bör utgå från en kartläggning av barnets aktuella kunskapsnivå för att sedan sätta igång eller vidareutveckla dessa processer (Bråten 1998).

3.2 Barnsyn

Den traditionella synen på barn och barndom ligger till grund för hur man tidigare har dokumenterat barns lärande i förskolan (Svenning, 2011). Ett liknande resonemang för Lenz Taguchi (1997) som menar att vårt förhållningssätt gentemot barn och hur vi väljer att dokumentera barns lärande säger något om hur vi ser på barn. Sommer (2005) beskriver begreppet barnsyn som de olika föreställningar vuxna har om barn. Hur vi ser på barn är en produkt av personliga erfarenheter av att umgås med och att själv vara barn. Svenning (2011) anser att man tidigare har betraktat barn som ännu inte färdiga vuxna och man har visat mer intresse för vad barnet ska bli än var det befinner sig för tillfället. Sommer (2005) menar att synen på barn har genomgått ett paradigmskifte. Tidigare har man förstått barns lärande och utveckling som ett resultat i en biologisk process, medan man på senare tid har börjat intressera sig för uppväxtmiljöns betydelse. Barns sociala och kulturella världar blir intressanta aspekter i ett nytt synsätt på barns lärande och utveckling. Här ses också till skillnad från tidigare barn som kompetenta och som aktivt kunskapssökande.

3.3 Systematiskt kvalitetsarbete

I läroplanen för förskolan framhålls tydligt förskolans ansvar när det kommer till att dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla verksamhetens kvalitet (Skolverket, 2010). Det systematiska kvalitetsarbetet har därför blivit ett viktigt begrepp för förskolans verksamhet och innebär att arbetet med kvalitet skall inbegripa vissa steg, faser eller moment som hänger ihop med varandra och har en viss bestämd ordning (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2009).

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) har beskrivit vad det innebär att arbeta med det systematiska kvalitetsarbetet i förskolan och betonar att utgångspunkten för allt arbete med förskolans kvalitet måste tas i läroplanen.

Figur 1. Systematiskt kvalitetsarbete i förskolan enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2009).

I Sheridan och Pramling Samuelssons (2009) första steg *Barns kunskap och lärande* ska ett reflekterande kring barns kunskap relaterat till läroplanens mål och riktlinjer föras. Efter reflektion följer *planering och genomförande* där den praktiska verksamheten diskuteras. Detta skall *dokumenteras* med syfte att följa och belysa barns lärande vilket i sin tur ska ligga till grund för utvecklingen av förskolans kvalitet. Förskolans kvalitet skall sedan *utvärderas*, utvärderingen och den dokumentation som gjorts ska sedan *analyseras och tolkas* för att få fram ett resultat. Resultatet skall vägas mot de *mål* förskolan är ämnade att uppfylla. En kvalitetsredovisning avslutar det systematiska kvalitetsarbetet då förskolan är skyldiga att redovisa det kvalitetsarbete som tillämpats i verksamheten. Denna redovisning ligger också till grund för förskolans fortsatta kvalitetsutveckling och det är där kvalitetsarbetets första steg återigen tar sin utgångspunkt.

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att om det systematiska kvalitetsarbetet utförs utifrån dessa steg, bör det tillföra betydelsefull kunskap kring både barns lärande i förhållande till läroplanens mål och förskolans pedagogiska kvalitet. De betonar också vikten av att fokus för kvalitetsarbetet ligger på valet av ett tydligt lärandeobjekt utifrån gällande läroplan och inte på valet av aktiviteter, något de sett ofta sker i samband med kvalitetsarbetet på förskolan.

3.3.1 Pedagogisk kvalitet

Då Sheridan och Pramling Samuelssons (2009) beskrivning av förskolans systematiska kvalitetsarbete tar utgångspunkten i ett pedagogiskt perspektiv på kvalitet så behöver vi säga något om vad begreppet innebär.

Utifrån den pedagogiska dokumentation som enligt gällande styrdokument förväntas ske kontinuerligt i förskolan ska det sedan vara möjligt att utvärdera och utveckla förskolans pedagogiska kvalitet. Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att kvalitet är något som skapas i interaktionen mellan vuxen och barn. Den omgivning barnet befinner sig i och interagerar med spelar också en stor roll i denna konstruktion. En hög pedagogisk kvalitet är något subjektivt och grundar sig i de rådande diskurserna kring barns lärande samt föräldrars, barns och lärares uppfattningar och upplevelser om vad som är en god kvalitet.

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar vidare att begreppet pedagogisk kvalitet är komplext och för att förstå dess fulla innebörd behövs det ses ur fyra olika dimensioner; samhälls-, lärar-, barn-, och verksamhetsdimensionen.

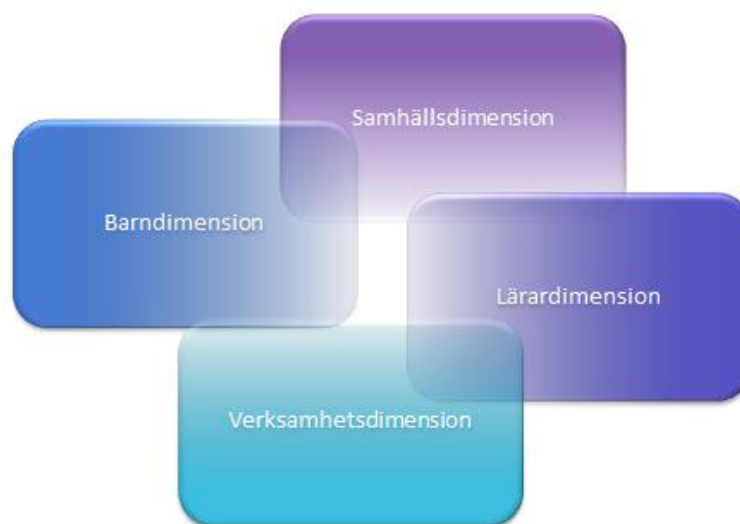
Samhällsdimensionen utgörs av samhällets förväntningar och krav på förskolan både från nationellt och kommunalt håll. Ifrån denna dimension ser man uttryck som gestaltas i form av lagar och styrdokument såsom förskolans läroplan.

Lärdimensionen ses från lärares perspektiv och utgörs av de utbildningar och kompetenser de innehar samt deras barnsyn, förhållningssätt och värderingar. Lärares förståelse för sitt uppdrag och vad professionalitet och kompetens innebär i aktion är också centralt.

Kvalitetsaspekten består här av lärarens förmåga att foga samman barns intresse för att lära med samhällsuppdragets syfte och intentioner.

Barndimensionen utgår från ett barnperspektiv och innefattar teorier om barns lärande samt synen på deras rätt till delaktighet. Den speglar relationen och samspelet mellan barn och lärare samt hur barns möjligheter till inflytande över lärandemiljöns innehåll och form kommer till uttryck. Här fokuseras det barn lärt sig i förhållande till de mål och förutsättningar som ges för meningsskapande/lärande i förskolan.

Verksamhetsdimensionen tar sin utgångspunkt i helheten från samtliga dimensioner och perspektiv. Den innefattar allt från miljö, material, kompetens, planering till gruppstorlek och lärartantal. Här beskrivs hur alla resurser används i syfte att utmana och stimulera barns lärande. Resultatet bli den kvalitet som har uppstått mellan alla aspekter och dimensioner.

Figur 2. Den pedagogiska kvalitetsens fyra dimensioner enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2009).

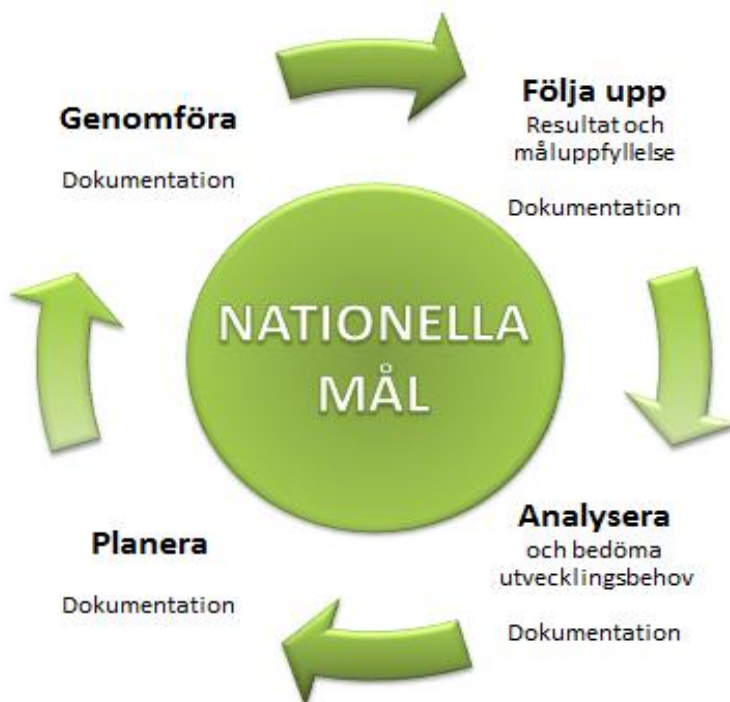
”För att förstå hur pedagogisk kvalitet bildas och utvecklas behöver både forskning och utvärdering fokusera på barns lärandeprocesser och lärarens strategier för lärande, samt hur de interagerar med varandra i förhållande till övergripande mål för förskolan.” (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2009, s. 21).

3.3.2 Allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete

I skolverkets (2012b) allmänna råd kring det systematiska och kontinuerliga kvalitetsarbetet för skolväsendet uppmanas att utvecklingen av verksamheten ska ses som en cyklisk process, vilken består av olika faser. Dokumentation i alla faserna ses här som väsentlig då det anses att det är med hjälp av dokumentation som man ser om en utveckling har skett.

Kvalitetsarbetet skall utgå ifrån de nationella mål enheten skall förhålla sig till, vilket i förskolans fall i första hand blir gällande läroplan. Dessa strävansmål uppnås genom att *följa upp*, ett nuläge dokumenteras och frågor som ”Var är vi?” berörs. Denna fas ska sedan *Analyseras* och vägas mot det utvecklingsbehov som verksamheten bedöms ha. Nästa steg är sedan att *planera* hur dessa utvecklingsåtgärder ska utföras och slutligen *genomföra* det

planerade. Efter genomförandet följer man åter upp resultaten för att skapa en ny nulägesbeskrivning. I arbetet med kvalitetsutveckling på detta sätt är helhetsbilden viktig och

förståelsen för att alla faser påverkar den nästkommande likaså är beroende av den förekommande (Skolverket, 2012b).

Figur 3. Skolverkets (2012b) rekommenderade fyra faser i en cyklisk process.

4. Tidigare forskning

I följande stycke lyfts pedagogisk dokumentation som arbetsverktyg i förskolan. Vi belyser olika uppfattningar som ryms inom begreppet pedagogisk dokumentation och visar på var vårt arbete står i förhållande till detta samt sätter in det i ett etiskt perspektiv. Vi fördjupar oss också i forskning kring de yngsta barnens delaktighet.

4.1 Dokumentation som pedagogiskt verktyg

Dokumentation som pedagogiskt redskap har använts i den italienska staden Reggio Emilias barnomsorg i över 40 år. Där fungerar den som både ett underlag för arbetsutveckling, föräldrasamverkan och utvärdering. Där är dokumentationens primära uppgift att lyfta barnen som kompetenta medaktörer samt att vara en utgångspunkt i arbetet med att vidareutveckla barnens kunskapsskapande och utforskande (Lenz Taguchi, 1997). För drygt 20 år sedan började man även i Sverige använda sig av pedagogisk dokumentation med inspiration hämtad ifrån dessa italienska förskolor (Lenz Taguchi, 2012).

4.1.1 Från observation till dokumentation

Även om pedagogisk dokumentation är ett relativt nytt begrepp i den svenska förskolan så har intresset för att dokumentera barns lärande och utveckling länge varit ett viktigt inslag i förskollärares arbete (Skolverket, 2012a). Tidigare var barnobservationer ett vanligt sätt att dokumentera barns lärande i förskolan. Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att barnobservationerna förr användes för att få kunskap om det enskilda barnets sociala, motoriska och kognitiva utveckling. Syftet med observationerna var enligt Wehner-Godée (2010) att försäkra sig om att barnet följde ett genomsnittligt utvecklingsförlopp och höll sig inom ramen för vad som ansågs normalt för barnets aktuella ålder. Det resultat som man fick fram från observationerna resulterade i olika barnscheman som pedagogerna sedan använde för att gruppera barnen efter ålder och utveckling. Dessa scheman utgjorde därmed en viktig grund för hur personal i förskolan planerade sin verksamhet (Skolverket, 2012a).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) beskriver att vid traditionella barnobservationer kartlade man barnet för att få en bild av barnets aktuella kunskaper och färdigheter. Fokus låg sedan på att tillrättalägga de brister som man ansåg att barnet uppvisade i samband med observationerna. Enligt författarna var förutbestämda mallar och protokoll konstruerade efter barnets ålder, ett vanligt redskap vid dessa observationer. I takt med barnets mognad kryssade man sedan i det barnet lärt sig. I dagens förskola talar man inte längre om barns utveckling och lärande i utvecklingspsykologiska termer (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2009). Därför har man också gått ifrån begreppet observation och talar istället om dokumentation i förskolan. Dokumentation kan ses i relation till den traditionella observationen som en utökad del som underlättar för vidare analys och reflektion. Svenning (2011) menar att observationen är i detta sammanhang själva iakttagelsen medan dokumentationen är det som synliggörs med utgångspunkt i det observerade. ”Ett annat sätt att betrakta det hela är att dokumentationen har tagit över observationen i det pedagogiska arbetet och att båda orden nu ges en ny innebörd” (Svenning, 2011, s 27).

Dahlgren, Moss och Pence (2002) betonar att pedagogisk dokumentation inte ska förväxlas med traditionella barnobservationer. Till skillnad från pedagogisk dokumentation menar författarna att barnobservationer grundas i ett antagande om att ”... det finns en objektiv, yttre sanning som kan påvisas och beskrivas på ett exakt sätt” (s. 218). Åberg och Lenz Taguchi (2005) har en annan syn och menar att observationer kan vara en del av pedagogisk dokumentation, beroende på hur den används. Enligt författarna kan observationer användas av pedagoger i förskolan för att väcka nyfikenhet kring något man vill förstå mer om. Observationer kan på så vis utgöra en grund för vad man sedan väljer att dokumentera. Åberg och Lenz Taguchi (2005) understryker att det är vad och hur man väljer att observera som måste utgöra en skillnad mot hur man traditionellt sett har arbetat med observationer i förskolan.

4.1.2 När blir dokumentationen pedagogisk?

Numera har talet om den pedagogiska dokumentationen blivit alltmer etablerat i förskolan. Av vissa används dokumentation och pedagogisk dokumentation synonymt, medan andra tyr olika tolkningar till begreppen.

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) nämner dokumentation som en viktig del utav det systematiska kvalitetsarbetet i förskolan och menar att den är ett underlag för förskolans utvärdering. De anser att dokumentationen i förskolan ofta ses som en slutprodukt och bör istället fungera som en utgångspunkt för lärande. Det som gör dokumentationen pedagogisk är när man enligt författarna utgår ifrån de fyra dimensionerna som tillsammans säger något om förskolans kvalitet och dokumentationen som görs på förskolan omfattar aspekter från alla dimensioner. Vad som dokumenteras och i vilket syfte i förhållande till barns lärande och läroplansmål anser de också vara en viktig aspekt.

För Svenning (2011) är pedagogisk dokumentation ett sätt att ta dokumentation ett steg längre. När dokumentationen medvetet används som en grund till analys och reflektion blir den på ett sätt pedagogisk. Wehner-Godée (2010) är av liknande åsikt och menar att först när dokumentationen sätts in i ett pedagogiskt sammanhang kan man säga att den blir pedagogisk.

Åberg och Lenz Taguchi (2005) anser att dokumentationen blir pedagogisk när den hjälper till att föra den pedagogiska processen vidare. En förutsättning för pedagogisk dokumentation är reflektion och att en dialog med både arbetslaget och barnen förs kring det dokumenterade. Lenz Taguchi (1997) menar att ”Pedagogisk dokumentation är ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på ett gemensamt reflektionsarbete, barnen emellan, pedagoger emellan, men även familjen och förskolan emellan” (s. 15).

Skolverkets (2012) stödmaterial kring uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan betonar vikten av barnens delaktighet i dokumentationsprocessen. Reflektioner tillsammans med både barnen och arbetslaget är grundläggande för att den pedagogiska dokumentationen ska bidra till verksamhetens utveckling. ”Man skulle kunna säga att det är just *diskussionerna* och *dialogerna* som gör en dokumentation till en pedagogisk dokumentation” (Skolverket, 2012a, s.15).

4.1.3 Varför pedagogisk dokumentation?

Lenz Taguchi (1997) menar att pedagogisk dokumentation kan vara ett kraftfullt redskap som kan ändra vårt tankemönster kring förskolans verksamhet. Hur man som pedagog i förskolan väljer att utföra sitt arbete speglar även den barnsyn och det förhållningssätt man har. Genom pedagogisk dokumentation kan vi synliggöra sättet vi tänker på när det kommer till saker som kunskap, lärande och utveckling. Detta kan leda till ett reflekterande hos pedagogerna kring vad som ligger till grund för deras handlingar vilket bidrar till utveckling i deras egen yrkesroll.

Den pedagogiska dokumentationens mening är också att öppna upp för många olika röster och tolkningsmöjligheter samt ge plats åt varierande sätt att förstå och reflektera kring olika fenomen. Syftet med reflektionen är att belysa olika tolkningar och sätt att förstå för att sedan använda dessa i det fortsatta arbetet med barnen (Åberg & Lenz Taguchi, 2005). En annan fördel är enligt författarna att man genom den pedagogiska dokumentationen får en större möjlighet att se barns tankemönster och idéer.

Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) menar att man genom dokumentation kan upptäcka och komma närmare barnens värld men att detta är under förutsättningen att den som dokumenterar intar ett barnperspektiv och har ett intresse för vad barn gör. De betonar också att den största anledningen till att dokumentera är att se, följa och påverka både barns och verksamhetens utveckling. Den kunskap man vinner genom dokumentation och analys bör användas till att stimulera barns lärande samt förbättra verksamhetens kvalitet.

Wehner-Godée (2010) menar att målet med dokumentation är att få ökad kunskap om hur barn lär i syfte att kunna stödja och utmana dem i deras kunskapssökande. Genom att kommunicera med barnen kring det dokumenterade kan barnen bli medvetna om sitt eget tänkande vilket författaren menar är en viktig förutsättning för att komma vidare i processen.

4.2 Små barns delaktighet i dokumentationsprocessen

Emilsson (2008) har undersökt hur delaktighet kommer till uttryck i kommunikationen mellan barn och vuxna i förskolan. Hon har funnit att lärares förhållningssätt gentemot barn sätter villkoren för hur barn görs delaktiga. Författaren tolkar delaktighetsbegreppet som möjligheten till att vara en del av något. Delaktighet handlar om att vara inkluderad och att bli accepterad för den man är samt möjligheten till att kunna ta egna initiativ och fatta beslut.

Johannesen och Sandvik (2009) har gjort en studie om de yngsta barnens möjligheter till delaktighet i förskolan. Författarna beskriver att de diskussioner som förs om delaktighet tenderar att fokusera på barns rätt till att välja, fatta beslut och bestämma. En vanlig föreställning hos pedagoger är att delaktighet innebär att barn ska ta över i förskolan och få bestämma i viktiga frågor som rör dem själva. De betonar att det övergripande ansvaret för barnen och verksamheten ska ligga hos pedagogerna och istället argumenterar de för att delaktighet handlar om att vara del av en gemenskap där man respekterar, lyssnar till och inkluderar varandra.

Vidare understryker Johannesen och Sandvik (2009) att det inte räcker med att de yngsta barnen är närvarande i gemenskapen på förskolan, det som de ger uttryck för måste kunna påverka verksamheten i ett vidare perspektiv. Författarna menar att barn står i en lägre maktposition till vuxna och att det är vårt sätt att möta barn på som bestämmer vilka möjligheter till delaktighet barn har. En viktig utmaning för pedagoger är att se bortom förutbestämda tankar om vad barn kan. ”När vår kunskap säger oss att barn under tre år inte kan leka och inte kan prata, blir det svårt att se värdet i deras samvaro och uttryck. Vi kommer inte att kunna lägga märke till deras kompetenser och vad de förstår, eftersom vi blundar för de möjligheterna” (Johannesen & Sandvik, s. 43).

Johansson (2003) har uppmärksammat att de yngsta barnen i förskolan ges begränsade möjligheter till delaktighet och inflytande i sin vardag. Studien visar att det sällan förs en dialog mellan de yngsta barnen och pedagogerna i förskolan och att de främst är de äldsta barnen med ett utvecklat verbalt språk som tenderar att uppmärksammas. Genom att inte delaktiggöra små barn i kommunikativa interaktioner så menar Johansson (2003) att man begränsar barns möjligheter till att erövra språket.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar att när man pratar om barns rätt till delaktighet och inflytande i förskolan så är det viktigt att poängtera att barn inte är en enhetlig grupp utan individer med olika förutsättningar och erfarenheter. De betonar därför att pedagoger i förskolan bör inta ett förhållningssätt som gör att alla barn blir delaktiga och hörda utifrån sina egna förutsättningar. Genom att tolka barns kommunikation kan man förstå vad barn värderar och behöver. När man förstår och lär utifrån barnets agerande så ser man förhållandet mellan barnets perspektiv och den mening denne ger uttryck för.

Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att delaktighet handlar om demokrati. För att barn ska bli delaktiga är det viktigt att man som pedagog lyssnar till och respekterar barns tankar. Liksom Johannesson och Sandvik (2009) poängterar Åberg och Lenz Taguchi (2005) att delaktighet inte innebär att man som vuxen frånsäger sig ansvaret och lämnar över till barnen. Författarna menar att vissa saker kan helt enkelt barnen inte få vara med och bestämma. De förespråkar att man bjuder in barnen och att vuxna och barn gemensamt tar ansvar för förskolans vardag.

Sheridans, Pramling Samuelssons och Johanssons (2009) studie kring förskolors kvalitet visar att förskolor med hög kvalitet kännetecknas av att pedagoger tar del av barns intressen och utvecklar idéer och tankar tillsammans med barnen. Samspelet mellan barn och vuxna i förskolor med hög kvalitet utmärks av att pedagoger lyssnar, bekräftar och gör barnen delaktiga.

I arbetet med den pedagogiska dokumentationen i förskolan är det viktigt att barn görs delaktiga. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) menar att barns delaktighet i arbetet med den pedagogiska dokumentationen i förskolan är begränsade. De menar att det är sällsynt att dokumentationen används för att såväl arbetslaget som barnen ska få en helhetsbild av lärandet och få syn på den utvecklingen som skett under en viss period. Författarna argumenterar för att dokumentationen ska analyseras såväl i arbetslaget som i ihop med

barnen för att sedan utgöra ett underlag för utvecklingen av förskolans kvalitet. Analysarbetet ska ske i samspel med barnen för att få kunskap om verksamheten utifrån deras perspektiv.

Lenz Taguchi (1997) menar att barns delaktighet i dokumentationsprocesserna i förskolan kan bidra till att barn får syn på och blir medvetna om sitt eget lärande. Författaren argumenterar för att göra barn delaktiga i dokumentationsprocesserna genom att tillsammans kommunicera kring bilder, målningar eller uttalanden som barnen gjort. Genom att kommunicera om det som har dokumenterats kan läraren återkoppla till barnet vilket i sin tur kan leda till att barn utvecklar och fortsätter sitt tänkande. Genom att barn görs delaktiga kan pedagogen få syn på frågor som hur barn tänker, vad de kan och hur de lär sig.

När man som pedagog reflekterar tillsammans med barnen kring den dokumentation som gjorts kan detta generera i ett uppfångande av det som barnen för stunden är intresserade av vilket kan utgöra en möjlighet till vidare utmaning i barnens lärande. Det som man genom dokumentationen fått syn på bör sedan användas för att utveckla och planera den pedagogiska verksamheten (Skolverket, 2012a).

4.3 Dokumentation – ett etiskt perspektiv

Svenning (2011) tar upp vikten av att barn i förskolan får möjlighet att påverka sin medverkan i dokumentationsprocessen. ”Det är värt att fundera över i vilken utsträckning förskolan som institution fråntar barnen möjligheten att känna sig fria utan att bli iakttagna och dokumenterade när helst de vuxna vill.” (s. 79). Hon betonar också vikten av att den pedagogiska dokumentationen i förskolan upprätthåller en kommunikation tillsammans med barnen genom hela processen.

När man arbetar med de yngre barnen på förskolan är det extra viktigt att vara lyhörd för det som dessa barn ger uttryck för. De yngsta barnens tankar och reaktioner när de dokumenteras i förskolan är något som vi som vuxna bör ta reda på. Detta görs genom att vi ständigt uppmärksammar barns uttryck och försöker närma oss deras perspektiv (Svenning, 2011).

5. Design, metoder och tillvägagångssätt

Här kommer vi att motivera de val av metoder som gjorts. Vi kommer att behandla för- och nackdelar samt beskriva det urval som gjorts. Vidare följer en redogörelse för hur undersökningen har genomförts och därefter följer en förklaring av hur vi har gått tillväga för att bearbeta materialet samt en diskussion kring studiens tillförlitlighet. Sedan går vi in på de etiska principer som ligger till grund för vår undersökning och slutligen diskuteras och problematiseras vårt val av metod.

5.1 Val av metod

Studien är en kvalitativ undersökning med intervjuer och observationer som metoder. För att studera de pedagogiska dokumentationsprocesserna på förskolan valde vi att intervjua förskollärare för att kunna ta del av deras uppfattningar kring ämnet samt att genom observation se hur detta arbete kan se ut på olika förskolor. Genom att använda flera metoder för datainsamling kan man som forskare enligt Stukát (2011) belysa ett område ur ett mer allsidigt perspektiv och tränga djupare in i det man vill undersöka.

Med en kvalitativ undersökningsmetodik är det primära syftet enligt Stukát (2011) att tolka och förstå snarare än att generalisera. När man använder sig av en kombination av metoder och försöker skapa sig en flerdimensionell bild av ett visst fenomen är det enligt författaren fördelaktigt att använda sig av ett kvalitativt angreppssätt.

5.1.1 Intervjuer

För att ta del av pedagogers uppfattningar kring pedagogisk dokumentation har vi valt att genomföra ett antal samtalsintervjuer. Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2012) menar att samtalsintervjuer är att föredra då man vill kartlägga människors uppfattningar för att sedan tolka dessa och skapa en vidare förståelse. Vid samtalsintervjuer är det huvudsakliga intresset att blottlägga de olika tanke kategorier som deltagarna kan bidra med. Samtalsintervjuer kännetecknas enligt Esaiasson m.fl. (2012) av att forskaren har ett antal förutbestämda frågor som behandlas med varje person men beroende på hur dialogen utvecklas kan frågornas formulering och ordningsföljd ändras mellan de olika intervjutillfällena.

5.1.2 Observationer

För att undersöka hur arbetet med den pedagogiska dokumentationen kan se ut i förskolans verksamhet har vi valt att genomföra ett antal observationer på småbarnsavdelningar. ”Att använda någon form av observation brukar vara lämpligast när man vill ta reda på vad människor faktiskt gör, inte bara vad de säger att de gör” (Stukát, 2011, s. 55). Vid observationer finns forskaren på plats och kan genom egna iakttagelser registrera det som sker. Observationer kan med fördel användas då man vill synliggöra processer som kan vara så självklara för deltagarna att de inte tänker på att berätta om det i en intervju. Observationer säger dock inte något om individens intentioner med sina handlingar (Esaiasson, m.fl. 2012).

5.2 Urval

De förskolor som ingår i undersökningen är samtliga svenska, kommunala förskolor utan någon specifik pedagogisk inriktning. För att få en variation av uppfattningar och tillvägagångssätt i arbetet med pedagogisk dokumentation valde vi inom ramen för undersökningen att intervjua fem förskollärare på tre olika förskoleavdelningar i tre olika kommuner. Ett bekvämlighetsurval har gjorts vid val av förskoleavdelningar, detta betyder enligt Stukát (2011) att man väljer undersökningsgrupp utifrån tillgänglighet. Då studien koncentrerats kring de yngsta barnen på förskolan har undersökningen förlagts till tre småbarnsavdelningar. På dessa avdelningar har samtliga förskollärare intervjuats. Nedan följer en kort beskrivning av avdelningarna som medverkat i studien.

Avdelningen *Humlan* är en av fyra avdelningar på en förskola som ligger i utkanten av en större stad. På Humlan arbetar en förskollärare och två barnskötare. Barngruppen utgörs av 16 barn i åldrarna ett till tre år. Avdelningen *Skeppet* är en av fem avdelningar på en förskola som är belägen i skärgårdsmiljö. På Skeppet arbetar två förskollärare och två barnskötare. Barngruppen utgörs av 15 barn i åldrarna ett till två år. Avdelningen *Eken* är en av två avdelningar på en förskola som ligger på landsbygden. På Eken arbetar två förskollärare och en barnskötare. Barngruppen utgörs av 16 barn i åldrarna ett till tre år.

5.3 Genomförandet

Innan vi valde lämplig metod för vår studie gjorde vi en pilotundersökning där vi besökte den förskola som avdelningen Humlan är en del av. Vid besöket tittade vi på hur den pedagogiska dokumentationen synliggjordes på avdelningen samt ställde övergripande frågor till personalen om ämnet. Vi besökte även en av de andra avdelningarna på förskolan och ställde liknande frågor. Under pilotundersökningen kom vi till insikt om att pedagogisk dokumentation inte är något som pedagogerna arbetar med på daglig basis. För att få ett rikare material till vår undersökning bestämde vi oss därför för att kombinera intervjuer och observationer.

Esaiasson m.fl. (2012) betonar vikten av i ett tidigt skede kontakta och informera deltagarna om undersökningens syfte och tillvägagångssätt. Förskolorna som ingått i undersökningen kontaktades i god tid, de informerades om undersökningens övergripande syfte och de viktigaste frågorna som vi ville få svar på. Vårdnadshavarna till de barn som har deltagit i de filmade observationstillfällena har fått utskickat ett brev där de har informerats om studiens syfte, dess användningsområde samt att materialet kommer behandlas strikt konfidentiellt. I brevet har de också ombetts kontakta oss vid eventuella invändningar till deras barns medverkan (se bilaga A).

5.3.1 Genomförandet av intervjuerna

Med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar konstruerade vi tillsammans intervjufrågor som vi ansåg skulle besvara dessa (se bilaga B). Vår strävan har varit att intervjufrågorna ska vara tydliga och enkla att förstå. Esaiasson m.fl. (2012) menar att ”grundregeln är att alla frågor i en intervjuguide skall vara lätta att förstå, korta och befriade från akademisk jargong” (s. 264). Vi har även försökt ställa öppna frågor av reflekterande

karaktär där pedagogerna har fått ge mer uttömmande svar än vad ja och nej-frågor kan bidra med.

Intervjuerna inleddes med att vi ställde några bakgrundsfrågor om pedagogernas utbildning, antal år i yrket samt antal år på den nuvarande arbetsplatsen. Enligt Esaiasson m.fl. (2012) är det fördelaktigt att inleda intervjuer med några uppvärmningsfrågor för att skapa en god kontakt. Samtliga intervjuer har genomförts i ett avskilt rum på pedagogernas respektive arbetsplatser. Den tid som vi hade avsatt för varje intervju var en halvtimme, en tidsram som vi höll oss inom med god marginal då varje intervju varade i cirka 15 minuter. För att minimera risken att viktig information förbisågs och på ett smidigt sätt kunna återkoppla till materialet vid den senare analyseringen har vi med pedagogernas tillstånd valt att spela in samtliga intervjuer. I den mån vi kunnat har vi båda närvarat vid intervjutillfällena eftersom ”två personer kan upptäcka mer än vad en person gör” (Stukát, 2011, s. 46).

5.3.2 Genomförandet av observationerna

Det finns olika varianter av observationer och vi har strävat efter en mer strukturerande metodik. Stukát (2011) menar att strukturerade observationer karaktäriseras av att forskaren vet vad som ska observeras och finns på plats, men behåller en distans till deltagarna för att undvika att störa processen. Vi kom överens med pedagogerna på respektive avdelningar om en dag som skulle kunna passa för dem att vi kom och observerade situationer där de arbetar med pedagogisk dokumentation. Pedagogerna har själva fått tolka vad detta innebär men samtliga observationer har varit av dem planerade aktiviteter där barnen medverkar. Med tanke på tidsramen har vi funnit det mer effektivt att dela upp observationstillfällena och genomföra några observationer var. För att vi båda skulle kunna ta del av materialet och göra en gemensam tolkning har vi med tillstånd från pedagogerna och de medverkande barnens vårdnadshavare valt att filma de flesta av situationerna.

En stor fördel om man videofilmade sina observationer är att man kan gå tillbaka många gånger och leta efter precis de fenomen som man är intresserad av att undersöka – och inte överraskande – upptäcka allt fler intressanta aspekter. För varje uppspelning blir bilden klarare, detaljerna fler och man kan också få upp ögonen på intressanta förhållanden som man egentligen inte hade planerat att studera (Stukát, 2011, s. 57).

Observationerna som gjorts har varit sex till antalet varav fyra har videofilmats, den sammanlagda videofilmade tiden har uppgått till strax under en timme. Under observationstillfällena har vi varit öppna gentemot pedagogerna med vad som ska undersökas genom att förklara syfte och vad vi tittar på. Vi har också försökt att inverka på situationerna så lite som möjligt genom att sitta bakgrunden och inte delta i de dialoger barnen och de vuxna för. Detta har vi gjort för att reducera risken att påverka det som sker. Stukát (2011) menar att risken att förändra de observerades beteende är påtaglig när deltagande observationer genomförs.

5.4 Bearbetning av data

Det inspelade materialet från intervjuerna med pedagogerna har bearbetats genom att vi har lyssnat på samtliga intervjuer, först enskilt och sedan gemensamt. Svaren från varje intervju

har skrivits ner ordagrant för att därefter sammanfattas. Stukát (2011) betonar att man behöver läsa det transkriberade materialet många gånger för att kunna fördjupa sig i svaren och upptäcka saker förutom det som bokstavligen beskrivs. Med våra frågeställningar som utgångspunkt har vi därefter analyserat materialet, vi har undersökt om det finns likheter och skillnader i pedagogernas svar och gjort jämförelser. Vid analysarbetet kunde vi urskönja olika teman kopplade till undersökningens frågeställningar. För att belysa olika delar av resultatet har vissa citat från pedagogerna som representerar det vi vill lyfta valts ut och redovisats i texten.

Observationerna har bearbetats genom att vi gemensamt har tittat på det filmade materialet upprepade gånger. Vi utgick från våra frågeställningar och valde ut delar ur observationerna som belyste dessa. Materialet från observationerna presenteras genom en noggrann beskrivning av den aktuella situationen, och intressanta dialoger och uttalanden illustreras genom att återge exakt det som sägs. Genom att redovisa delar av observationsmaterialet har vi kunnat förstärka det som pedagogerna säger. Vi har valt att endast använda oss av observationerna i de teman där vi anser att de tillför eller förstärker något. I majoriteten av temana utgör intervjuerna grunden för resultatet.

5.5 Studiens tillförlitlighet

Det faktum att vi har valt två olika metoder för insamling av material menar vi bidrar till undersökningens reliabilitet. Stukát (2011) förklarar reliabilitet som undersökningens kvalitet och tillförlitlighet. Genom att vi har kombinerat samtalsintervjuer med observationer så består vår undersökning av både det som pedagogerna säger och det de gör, vilket kan antas öka tillförlitligheten. Då vi har valt att spela in intervjuerna och filma observationerna har vi minskat risken för att förbigå värdefull information från pedagogerna som kan bidra till undersökningens resultat. Esaiasson m.fl., (2012) menar att vid kvalitativa undersökningar bör man som forskare dock alltid vara medveten om risken för feltolkning av frågor eller svar, både hos forskaren och hos undersökningens deltagare.

För att stärka undersökningens validitet har intervjufrågorna utformats med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar. Stukát (2011) menar att validitet innebär att man undersöker det som man har för avsikt att undersöka. Innan vi besökte förskolorna funderade vi på vad vi behövde ställa för frågor och vad vi behövde observera för att uppfylla vårt syfte och få svar på våra frågeställningar. Vi anser att våra intervjufrågor och observationer undersöker det vi ämnat undersöka och bidrar till en ökad förståelse kring pedagogers arbete med pedagogisk dokumentation.

Stukát (2011) skriver om generaliserbarhet som ett viktigt begrepp att resonera kring vad gäller undersökningens möjligheter till att dra allmänna slutsatser. Inom ramen för undersökningens omfattning har vi inte kunnat ge en heltäckande bild av arbetet med pedagogisk dokumentation, därmed anser vi inte att vårt resultat kan generaliseras till en större grupp. För att ändå få en viss spridning och variationer av uppfattningar har vi valt att förlägga undersökningen till tre olika kommuner vilket i viss mån kan antas öka generaliserbarheten.

5.6 Etiska principer

Esaiasson m.fl. (2012) argumenterar för det etiska ansvar man som forskare har gentemot deltagarna i en undersökning. I vår studie har vi utgått från Vetenskapsrådets (2002) *forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Ett brev där dessa principer konkretiseras har skickats ut till samtliga förskollärare och vårdnadshavare till de barn som berörs av undersökningen. Principerna består av fyra krav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Nedan följer en närmare beskrivning av de fyra kraven och en redogörelse för hur vi har arbetat utifrån dem.

- Informationskravet innebär att forskaren ska informera deltagarna om undersökningens syfte, hur undersökningen ska gå till och vem som är ansvarig. I ett brev till pedagogerna och de berörda barnens vårdnadshavare har vi informerat om vilka vi är, vad vi vill undersöka och hur vi har tänkt gå tillväga. Vissa av de berörda pedagogerna har informerats muntligt.
- Samtyckeskravet innebär att deltagarna själva har rätt att bestämma om de vill vara med i undersökningen eller inte. Deltagarna har informerats om villkoren för undersökningen och deras rättigheter. Deltagarna har när som helst kunnat avbryta undersökningen utan några som helst påföljder. Ett tillstånd där barnens vårdnadshavare skriftligen har fått godkänna deras barns medverkan har skickats ut till de vårdnadshavare vars barn nämns i denna studie.
- Konfidentialitetskravet innebär att alla som deltar i en undersökning har rätt att vara anonyma och som forskare måste man se till så att inga personuppgifter röjs. De personer och de förskolor som ingått i vår studie kommer inte att kunna spåras och den information vi har fått kommer att behandlas konfidentiellt. För att ytterligare försvåra en eventuell igenkänning har namnen på deltagarna och förskolorna fingerats.
- Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som samlats in vid en undersökning inte får användas till annat än forskningsändamål. Vi har informerat deltagarna om hur materialet från intervjuer och observationer kommer att användas. Den information vi fått fram kommer endast att användas inom ramen för vår studie och kommer inte att finnas tillgänglig för annan forskning eller bearbetning.

5.7 Metoddiskussion

Det faktum att vi valt två olika metoder för insamling av material till vår studie anser vi har varit fördelaktigt då det har breddat och fördjupat vår förståelse kring det valda ämnet. Detta är dock i relation till och helt beroende av det syfte vi valt att studera. Genom att använda oss av kameran som redskap för att filma de valda observationerna har vi sparat värdefull tid genom att vi båda inte har behövt närvara vid observationstillfällena. Det filmade materialet har vi upprepande gånger kunnat gå tillbaka till och studera, vilket vi menar har underlättat analysarbetet men även gett oss nya infallsvinklar. Stukát (2011) menar att videoobservationer kan ge ett mer nyanserat och tillförlitligt resultat samt att möjligheten att upptäcka mönster eller detaljer man annars inte sett ökar.

Sheridan, Pramling Samuelsson och Johansson (2009) menar att barns integritet måste respekteras då deras medverkan i olika situationer görs till föremål för observation. Något vi som observatörer fann väsentligt var att försöka tolka de viljor de medverkande barnen gav uttryck för. Om något barn signalerade att de inte ville bli filmade respekterade vi detta. Kultti (2012) menar att det är extra viktigt när barn som ännu inte kan uttrycka sig verbalt är inblandade, då är det nödvändigt att försöka känna av situationen och tolka deras upplevelse av situationen. Vi har även försökt tillämpa ett öppet förhållningssätt gentemot de deltagande förskollärarna genom att tydliggöra observationernas syfte och betona att det inte är personen i sig som kommer att vara utgångspunkt för analys.

Inom tidsramen för studien har vi endast haft möjlighet att besöka förskolorna under kortare perioder, och de observerade situationerna har främst kommit att fokusera på lärarledda aktiviteter i barngruppen med koppling till pedagogisk dokumentation. Då tiden har varit en avgörande faktor har vi inte haft möjlighet till att sitta med vid planeringar, uppföljningar eller utvärderingar av den pedagogiska dokumentationen, som enligt de intervjuade förskollärarna ofta sker utanför barngrupp, enskilt eller i arbetslaget. Om vi hade haft möjlighet att närvara vid dessa tillfällen hade vi eventuellt kunnat få se fler steg i dokumentationsprocessen. Vi försökte dock att kompensera för detta genom att ställa frågor kring de övriga stegen i samtalsintervjuerna.

Genom att ha intervjuat förskollärare från samtliga avdelningar som vi har observerat på, menar vi har bidragit till vår egen förståelse för hur pedagogerna arbetar med pedagogisk dokumentation. Då observationerna främst har kommit att fokusera på ett av dokumentationsprocessens alla steg har intervjuerna fungerat som en länk som binder samman hela bilden av dokumentationsarbetet på de olika avdelningarna. Stukát (2011) menar att intervjuer är fördelaktiga för att belysa intervjupersonernas tankar och uppfattningar om ett visst fenomen. Till skillnad från enkät så kan intervjuaren anpassa frågorna efter svaren och får möjlighet följa upp dessa. Vi anser att följdfrågorna och chansen att fördjupa frågorna vi ställt har varit särskilt väsentligt för vår studie, vilket vi inte hade kunnat göra om en enkät istället skickats ut.

Under intervjutillfällena har vi strävat efter ett neutralt förhållningssätt för att inte påverka utfallet mer än nödvändigt. Esaiasson m.fl., (2012) betonar att intervjuarens förhållningssätt kan påverka utgången av intervjun. Företeelser som medvetna eller omedvetna tonfall, minspel och gester från intervjuaren kan påverka intervjupersonens svar.

Vid analysarbetet kunde vi se att flera av våra intervjufrågor gick in i varandra men att alla ändå har varit relevanta för helhetsbilden. Det kan dock nämnas att några av frågorna hade varit fördelaktigt att utveckla eller omformulera för att få ett rikare material. Den nackdel som vi kunnat se med intervju som metod är tidsaspekten. Då förskollärarna har medverkat under sin arbetstid har det inneburit att arbetslaget stundtals har fått avvara en pedagog. Detta kan möjligen ha resulterat i en viss stress hos den intervjuade men också en press hos oss att få intervjun avklarad. Om vi istället hade valt att göra enkätundersökning hade förskollärarna

kunnat svara på frågorna när tillfälle getts och i sin egen takt. Dock hade vi då missat möjligheten att följa upp frågorna och svaren, vilket vi menar är en stor fördel för vår studie.

6. Resultat

Nedan presenteras och analyseras det material vi fått fram genom intervjuerna och observationerna. Med utgångspunkt i våra frågeställningar har vi valt att kategorisera vårt material utifrån följande teman: *Reflektionens betydelse i dokumentationsprocessen*, *Små barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen*, *Synliggöra dokumentationen*, och *Förutsättningar för arbetet med pedagogisk dokumentation*.

6.1 Reflektionens betydelse i dokumentationsprocessen

I arbetet med pedagogisk dokumentation så är förskollärarna överens om att det handlar mycket om reflektion kring det som sker i verksamheten och om att gå vidare med den dokumentation som görs.

Dokumentationen blir inte pedagogisk förrän man reflekterar.

Samtliga förskollärare uttrycker sig i positiva ordalag vad gäller arbetet med pedagogisk dokumentation och betonar att de ser många fördelar. En av dem beskriver pedagogisk dokumentation som ett redskap för att utveckla den egna verksamheten.

Jättemycket fördelar. Att man kan utveckla den verksamheten man har, det man jobbar med just nu. Fördelen är att man reflekterar med andra, att man får andras tankar, kollegors tankar som kanske inte själv har varit inne på. Det öppnar upp möjligheter och gör det lättare att jobba.

6.1.1 Enskild reflektion

Ett par förskollärare betonar fördelen med att de blir mer medvetna om sitt eget lärande och därigenom kan reflektera kring hur man som pedagoger kan utvecklas vidare i sin yrkesroll.

... att man inte bara fastnar kring hur gör barnen? Och hur lär jag mig? Men, vad har jag lärt mig? Vad behöver jag utvecklas i som pedagog?

Två av förskollärarna nämner att de försöker koppla den reflektion de gör kring den pedagogiska dokumentationen till läroplanen för förskolan.

Ja att man reflekterar och analyserar, om hur blev det så här och hur kan man gå vidare och även att man plockar in från läroplanen, citat från läroplanen.

6.1.2 Reflektion i arbetslaget

Alla förskollärarna säger att reflektion sker till viss del i arbetslaget. En förskollärare berättar att de har med sig den dokumentation de gjort på deras arbetsplatsträffar och sitter i tvärgrupper arbetslagen emellan och reflekterar kring det de sett. En annan berättar att de brukar sitta ner inför utvecklingssamtal och titta på hur de aktuella barnen har utvecklats från förra gången de hade samtal.

Det som skulle vara intressant att reflektera över är ju sitt eget och lite det här med varandra. Reflektera över oss i arbetslaget, inte bara barnen. Hur blev det så här? Det tror jag skulle vara jättenyttigt.

Dels filmar vi väldigt mycket och tar mycket kort och att vi försöker liksom att sätta oss när vi har arbetslagsplanering en gång i veckan, två timmar, och där försöker vi liksom titta, ja dels gå igenom, vi berättar ju för varandra vad som har hänt i när vi haft våra olika grupper då, då har jag en kråkangrupp och så jobbar vi med andra saker, det är en en som har en grupp där de forskar om olika djur, och där vi liksom berättar för varandra vad vi har sett och hur långt vi har kommit och försöker titta på bilderna och sådär och sen försöker vi också göra så att varje enskilt barn får en dokumentation också, man försöker dokumentera, mm ja vi försöker liksom sitta ner och prata om barnet.

6.1.3 Reflektion tillsammans med barnen

Fyra av förskollärarna anser att man ska reflektera tillsammans med barnen. En förskollärare uttrycker att det är viktigt att man tar sig tid till att sitta ner med det enskilda barnet och reflektera över det man har dokumenterat. Samma förskollärare nämner att hon brukar titta på bilder ihop med barnen och gemensamt reflektera över dessa. Hon använder det som barnen berättar och utgår från det i planeringen av den pedagogiska verksamheten.

Vi försöker göra så att varje enskilt barn får en dokumentation, där vi sitter ner tillsammans med barnet och pratar.

Oftast är barnen väldigt intresserade själva och hämtar deras pärmar och så sitter man med dem och reflekterar om vad de gör och vad de kommer ihåg.

En förskollärare pekar på att det finns mycket dokumentation som i förskolan bara fokuserar på görandet och att det inte är tillräckligt för att kalla den pedagogisk.

Till exempel en aktivitet, typ måla, så jaja, men det är viktigt att man analyserar den och reflekterar över den så att den blir, oftast har man ju ett syfte med kanske aktiviteten som man gör då, men att man då får en mer fördjupning på den.

En förskollärare uttryckte att hon inte reflekterar alls kring den pedagogiska dokumentationen tillsammans med barnen.

... det vi inte gör det är ju att få med barnen i det, alltså att de ser, att man sätter sig ner med dem och tittar, det här gjorde vi. Det står fast vid att vi tar bilder.

En inblick i förskolans verksamhet – Pappersrullarna

För att belysa hur reflektionsarbetet tillsammans med barnen kan gå till på förskolan lyfter vi nedan en sekvens från en av de observationer vi gjort.

Pedagogen Karin och barnet Astrid sitter vid ett bord i ett mindre rum på förskolan. Karin tar fram ett papper med bilder på när Astrid för cirka en månad sen höll på att sortera olika sorters pappersrullar. Pappret har under en period suttit uppe på väggen, bakom ett plexiglas, för barnen att beskåda. Karin frågar Astrid ”Vad gör du där då?” och Astrid svarar ”stoppar i den, sen så ställer jag den också, också räknar jag.” [...] ”Hur tänkte du då när du gjorde så?” frågar Karin. Astrid ler och vänder på pappret framför henne. Karin skrattar och frågar om Astrid känner sig färdig, hon säger sedan ” Jag tänkte så här, man kanske kunde använda de här rullarna till något mer, vad tror du man kan göra mer med dem?” ”Vagnen” svarar Astrid. Karin frågar hur Astrid tänker då? ”ooe hinken, tinken, de e hinken” ”I hinken? Mhm, skulle du lägga dem i?” Astrid nickar och Karin frågar om hon kan ta lite kort på Astrid sen när hon gör det.

6.2 Små barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen

Tanken på att barnen skall göras delaktiga i den pedagogiska dokumentationen är också något som fyra av förskollärarna nämner. Två pedagoger menar att tanken är att barnen ska göras delaktiga, men att de inte har kommit dit än.

6.2.1 Barns eget dokumenterande

Fyra av förskollärarna uttrycker att de brister i att låta barnen vara med och dokumentera själva. Alla berättar dock att barnen på deras avdelningar får eller har fått ta egna kort med antingen kamera eller iPad.

Man kunde ha gjort mycket mer. Men vi ska bli bättre på det!

På två av tre avdelningar har hela eller delar av barngruppen fått möjlighet att sitta tillsammans med en pedagog och välja ut bilder till den dokumentation som antingen skall upp på väggarna eller in i deras portfoliopärm. Barnen får också chans att titta på bilderna i kameran och därifrån välja vilka de vill lyfta. Ett par av förskollärarna nämner också reflektion tillsammans med barnen i samband med valet av bilder. En förskollärare berättar att barnen har fått ta kort på det de tycker är spännande och detta ledde till ett intresse för kameran och att det i sig har blivit dokumenterat i bland annat deras portfolio.

Ja det var ju det här lite med fotografering då det här med att förstora och förminska – zooma in och zooma ut. Då blev det ju tal om zoom vad är det? Och förstora och förminska, då var det kameran som blev verktyget för det. Då var det ju jättemånga som ville ha den.

En inblick i förskolans verksamhet – Att välja bilder

Nedan följer en observation där barns eget dokumenterande står i centrum.

Pedagogen Siv och barnet Elin sitter tillsammans framför datorn i det stora allrummet på avdelningen Humlan. Elin har haft med sig förskolans kamera hem över helgen för att själv eller med hjälp av sina föräldrar dokumentera det hon gjort. Siv tar fram bilderna Elin tagit på datorn och frågar Elin vilken bild de ska titta på samt vilka bilder hon vill att de ska skriva ut. Elin som ännu inte talar pekar istället på skärmen och uttrycker sig genom olika ljud. Siv ställer många frågor till Elin om vad hon gör på bilderna och vad Siv själv tolkar att hon gör. Samtidigt som Siv ställer frågor antecknar hon de eventuella svar Elin ger uttryck för. Efter ett tag börjar Elin intressera sig för vad de andra barnen i rummet gör och aktiviteten avslutas. De bilder som Elin på något sätt gett uttryck för att hon är mer intresserad av lägger Siv in i ett dokument och skriver ut.

6.2.2 Närma sig barns perspektiv

En förskollärare nämner att hennes tanke är att barnen ska göras delaktiga genom gemensam reflektion tillsammans över det som har dokumenterats.

Man har en bild av hur man skulle vilja att det var, att man för samtal med barn. Man skulle vilja ha ett samtal med barnen där man sitter ner och sedan arbetar utifrån det. Man ställer frågor till barnen, hur tänkte du då? Är det något du skulle vilja fortsätta med? Hur tycker du vi ska göra här?

En förskollärare menar att det kan vara skillnad på barns perspektiv och vuxnas perspektiv och fördelen med att barnen får vara delaktiga i dokumentationsprocessen är då att man som vuxen kan närma sig deras perspektiv.

En annan förskollärare menar att tanken på den förskola som hon arbetar på är att barnen ska få kommentera bilderna som tagits och att man som pedagog antecknar det barnen säger och sedan sätter text till bilderna. Samma förskollärare nämner att man då bör utgå från barnens förmåga till reflektion.

... de som kan får berätta på sitt eget lilla sätt barnen kan få berätta vad ser du? Vad är det som händer här?

6.2.3 Utgå från barns intresse

Två förskollärare nämner att den pedagogiska dokumentationen kan stimulera barns nyfikenhet och intresse. Genom det som dokumenteras kan också pedagogerna få syn på det barnen intresseras av och utifrån det planera verksamheten.

Jag tror att det stimulerar barns nyfikenhet, att de blir intresserade på ett annat sätt än att vi bara ska sitta och berätta om allting.

En inblick i förskolans verksamhet – Tema Kråkan

Här följer en beskrivning av hur barns intresse används som en utgångspunkt för planeringen av verksamheten. Situationen som presenteras utgår från en observerad situation som har kompletterats med samtal.

På avdelningen Eken har pedagogerna under en längre period observerat att barnen är väldigt intresserade av kråkor. Varje gång en kråka landar på förskolans tak eller på gården pekar de och samtalar kring detta. Kråkorna på gården har dokumenterats med hjälp av kamera och dessa bilder finns utskrivna inne på avdelningen. Personalen har också valt att köpa in en mjuk kråka från boken om Mamma mu som introduceras i samlingen och får lov att stanna och bo på förskolan.

Personalen berättar att Kråkan kommer att finnas med i verksamheten under en längre period och i ett senare skede komma med diverse uppdrag åt barnen på avdelningen.

6.3 Synliggöra dokumentationen

Vårt resultat visar att pedagogerna anser att dokumentationen ska finnas tillgänglig och synlig i verksamheten.

6.3.1 Synliggöra för barnen

Att synliggöra dokumentationen för barnen är något som samtliga förskollärare anser vara viktigt. Alla förskollärare nämner att de strävar efter att göra dokumentationen synlig för barnen genom att placera den i deras höjd.

Vi försöker tänka på att det ska vara synligt för barnen.

Vi försöker att det ska komma lite längre ner så att de ser det, i deras egna perspektiv.

En förskollärare berättar att de har placerat en list med plexiglasskiva i barnens höjd där de placerar barnens alster och bilder.

Jobbat med att dokumentationen ska bli mer synlig för barnen. En list med plexiglas där man kan sätta dokumentation har satts upp i barnens höjd.

6.3.2 Synliggöra för föräldrarna

Fyra av förskollärarna säger att de placerar dokumentationen i hallen, dels för barnen men även för att föräldrarna ska kunna ta del av den.

Även föräldrarna ska kunna se dokumentationen.

... dels i hallen så att föräldrarna kan se den, men även inne på avdelningarna i barnens höjd.

Två av förskollärarna anser att pedagogisk dokumentation bidrar till att synliggöra verksamheten och göra föräldrar delaktiga.

... även för att föräldrarna ska göras delaktiga. Viktigt att få dem delaktiga i vad vi gör och varför.

... det är också något som man kan visa för föräldrar och andra som kommer.

6.3.3 Synliggöra barns egen lärandeprocess

Fyra av förskollärarna betonar att en stor fördel med den pedagogiska dokumentationen är att barn får möjlighet att få syn på sitt eget lärande. De uttrycker att när man t.ex. tar kort och sedan går tillbaka tillsammans med barnen och pratar om vad de gjorde så blir det ett lärande.

Ja det är ju att de får syn på sitt egna eller så, ja precis, att de är med i den processen då som de... som de är i. För det kan ju vara svårt, alltså om man bara ser på mig själv då, är man inne i en process så kan det vara svårt att se, oftast behöver det gå en tid innan man kan säga ja just det så var det då och så är det nu, så jag tror också lite det här att man behöver ha längre tid innan man kan få syn på det.

... speciellt då tillsammans med barnen då de kan få syn på sitt eget lärande och utveckling också.

En av dessa förskollärare menar att pedagogisk dokumentation handlar om att synliggöra för barnet de lärandeprocesser han eller hon är en del av.

Det innebär att man dokumenterar någonting som händer, har hänt, en process kanske från det som man ser hos barnen alltså och som de visar på något sätt. Som man dokumenterar ner och att man sen alltså försöker synliggöra det för barnen också då va.

6.4 Förutsättningar för arbetet med pedagogisk dokumentation

I samtalen vi fört kring pedagogisk dokumentation uttrycker sig förskollärarna genomgående i positiva ordalag, det framkommer dock att de allihop ser mindre hinder eller svårigheter i dokumentationsarbetet.

6.4.1 Förskolechefens ansvar

Fyra av förskollärarna anger tidsbrist som det största hindret för arbetet med pedagogisk dokumentation. Även andra måsten och tryck från högre instanser om vad som skall finnas med och göras i den pedagogiska verksamheten anges som skäl. En förskollärare påpekar ledningens ansvar att frigöra tid för reflektion.

... det går inte att låta en sådan här uppgift vänta, man vill göra det ganska snabbt.

6.4.2 Det egna förhållningssättet

Två förskollärare nämner att ens eget förhållningssätt ibland kan vara ett hinder för

delaktighet, den ena menar att man kan vara rätt inrutad på hur saker och ting ska vara och att allt går på rutin. Hon nämner också strävan efter kontroll.

Det är nog min egen rädsla också tror jag, för att det ska bli tokig, rörigt, jaa kontrollen lite.

Inga svårigheter mer än oss själva egentligen. Det är bara att vi ska prioritera det, före alla andra grejer som man hela tiden, hela tiden kommer de här andra sakerna man måste ta tag i innan. Så det ligger hos oss själv att vi bara måste börja och få in det till en rutin.

6.4.3 Tekniska artefakter

En av förskollärarna ser inga svårigheter förutom att hon inte alltid känner sig hemma med alla tekniska hjälpmedel och dess tillgänglighet.

Det är väl egentligen det tekniska ibland sådär när man jagar en kamera eller sådär. Ja, nu har vi ju våra iPads då va som vi också har tagit bilder med och filmat och så, men än så länge så tycker jag det är lite krångligare än kameran då. Ja, nej så det är väl den biten som vi ska utveckla mer då

6.4.4 Barns ålder och verbala förmåga

En förskollärare menar att då hon jobbar på en småbarnsavdelning så blir den pedagogiska dokumentationen mestadels fotografier, bilden får tala då barnen inte alltid har språket.

Tanken är då att vi ska ta den här bilden till barnet och att de som kan säga, eller berätta på sitt eget lilla sätt kan få berätta om vad ser du här? Vad är det som händer här? Så kan vi lägga till det sen. Att vi ska göra mer av den sorten.

Samma förskollärare nämner att hon tycker det är svårt att reflektera tillsammans med barnen på grund av deras ålder. Hon menar att språket är ett hinder och att det är enklare att reflektera med de äldre barnen som kan prata.

... det är ju lite speciellt med de allra yngsta som vi jobbar med, det blir att man får tolka de barn som inte har språket.

En annan förskollärare uttrycker att hon känner en svårighet inför hur man ska få de små barnen delaktiga i den pedagogiska dokumentationen. Hon menar att när barnen ännu inte pratar så blir det genast svårare.

Hur man ska få barnen, alltså de små barnen, hur man ska få dem liksom delaktiga i den pedagogiska dokumentationen ... men just att det är ju svårt att få deras ord som inte pratar så mycket men då får man ju istället titta på kroppss... liksom kroppsspråket och hur de uttrycker det när de ser en bild och sådär, så det kan jag väl känna att... ja med de små barnen när man ska få dem med i den pedagogiska dokumentationen.

6.5 Sammanfattande resultat

Nedan följer en sammanfattande resultatredovisning av undersökningens fyra teman utifrån undersökningens frågeställningar.

6.5.1 Vad innebär begreppet pedagogisk dokumentation för förskollärare?

Något som tydligt framhålls som en av den pedagogiska dokumentations grundpelare är reflektionsarbetet. Någon form av reflektion antingen enskild eller tillsammans med arbetslag eller barn lyfter samtliga förskollärare fram som väsentligt. I observationen *Pappersrullarna*

kan vi se hur pedagogen Karin ställer frågor av reflekterande karaktär samt försöker vidareutveckla Astrids resonemang. Barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen är också något som förskollärarna i intervjuerna lyfter som väsentligt. Bilder och kameran som redskap för dokumentation är något som ofta återkommer i de intervjuer vi gjort och man kan anta att detta ses som något centralt i arbetet med pedagogisk dokumentation på en småbarnsavdelning. Synliggörandet av dessa bilder för både föräldrar och barn verkar också vara något som förskollärarna anser vara viktigt.

6.5.2 Hur används den pedagogiska dokumentationen i arbetet med att utveckla verksamheten, synliggöra de yngsta barnens lärande och göra små barn delaktiga?

En förskollärare nämner att den pedagogiska dokumentation kan vara ett verktyg för att utveckla den egna verksamheten, hur detta arbete kan gå till är dock inget vi kan utläsa ur resultatet. Förskollärarna verkar synliggöra barns lärande genom att dokumentera de lärprocesser barn är en del av och sedan tillsammans med barnet samtala kring det dokumenterade. Synliggörandet görs också till stor del genom utskrivna dokument som placerar på ställen där både barnen och deras föräldrar kan ta del av dem. I arbetet med den pedagogiska dokumentationen så menar förskollärarna att de små barnen bland annat blir delaktiga genom att själva få dokumentera olika skeenden eller det de för stunden är intresserade av. I observationen *Välja bilder* får barnet Elin vara med och själv välja ut de bilder som hon var mest intresserad av. Tillvaratagandet av barns intressen och initiativ är också något som framkommer som väsentligt då barn ska känna delaktighet. I *Tema kråkan* ser vi hur pedagogerna utgår från barnens eget intresse när de väljer tema för kommande period. Gemensam reflektion med barnet nämns även här som en viktig aspekt för deras delaktighet, en tanke finns om att man som pedagog med hjälp av denna reflektion kan närma sig barns perspektiv.

6.5.3 Vilka möjligheter till lärande och utveckling kan arbetet med pedagogisk dokumentation ge?

Förskollärarna har en uppfattning om att pedagogisk dokumentation kan bidra till att barn får syn på sitt eget lärande och att barn blir mer nyfikna och intresserade av vad som pågår i verksamheten. Pedagogisk dokumentation och den reflektion den innefattar uppfattas också som ett verktyg för att närma sig barns perspektiv. Pedagogers eget lärande betonas också där reflektion kring deras yrkesroll kan bidra till en utveckling.

7. Resultatdiskussion

Nedan följer en diskussion kring undersökningens viktigaste resultat. Diskussionen tar sin utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar och är kopplad till teoribakgrund och tidigare forskning som berör vårt ämne. Vi kommer även att beskriva på vilket sätt vår undersökning är relevant för läraryrket samt ge förslag på vidare forskning.

Resultatet i vår studie visar att när förskollärarna talar om pedagogisk dokumentation så uttrycker de överlag en positivitet och ser många fördelar i detta arbete. Något man underliggande kan tolka är dock att dokumentationsarbetet ses som ytterligare en arbetsuppgift som måste genomföras. Vårt resultat visar att det finns olika svårigheter i arbetet med pedagogisk dokumentation. Den största tycks vara att dokumentationsarbetet är tidskrävande vilket kan tolkas som att man inte ser dokumentationsprocessen som ett arbetsverktyg för att underlätta utvecklingen av verksamheten. Enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) ska dokumentationsprocessen vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet som enligt gällande läroplan ska bedrivas i förskolans verksamhet (Skolverket, 2010). I de intervjuer vi gjort framkommer dock inga tecken på att någon koppling mellan förskolans kvalitetsutveckling och arbetet med den pedagogiska dokumentationen görs. Om denna koppling gjordes kanske också den pedagogiska dokumentationen hade setts som ett stöd i arbetet med att utveckla både verksamheten och barns lärande.

Vidare kan man utifrån vårt resultat utläsa att kameran och därigenom bilden tycks vara det främsta redskapet med vilket verksamheten dokumenteras. Synliggörandet av bilderna, så att barn och föräldrar kan ta del av dem, verkar vara en viktig del i dokumentationsarbetet. I den litteratur som vi under arbetsprocessen har tagit del av har vi kunnat uppmärksamma liknande tankegångar. Bland annat så menar Lenz Taguchi (1997) att den dokumentation som görs ska utgöra ett kollektivt redskap där pedagoger, barn och föräldrar ska vara en del av processen. Svenning (2011) ifrågasätter den exponering av barn som hon menar att förskolan bidrar till då man synliggör barn utan att låta dem få möjlighet att påverka sin medverkan. I vårt resultat har vi under ett av observationstillfällena kunnat se att ett av de medverkande barnen ges möjlighet till att själv välja ut de bilder som ska visas för de andra barnen. I övrigt har vi inte kunnat urskilja om barn ges möjlighet till att själva få avgöra om de ska bli dokumenterade. En tanke som vi finner intressant att fundera på är huruvida Svennings iakttagelse är karaktäristisk för arbetet med de yngsta barnen i förskolan som ännu kanske inte har utvecklat ett verbalt språk. Det faktum att de yngre barnen i förskolan mer sällan ingår i dialog med pedagogerna än de äldre är ett resultat som Johanssons (2003) studie pekar mot. Med utgångspunkt i vårt eget undersökningsmaterial är vår tolkning att Johanssons resultat även kan appliceras i förskolans dokumentationsarbete.

I studiens resultat har vi kunnat urskilja olika uppfattningar vad gäller barns delaktighet i arbetet med pedagogisk dokumentation. Det verkar finnas en genomgående uppfattning om att barns delaktighet i dokumentationsprocessen är viktig, men hur detta arbete kan se ut skiljer sig åt mellan de olika förskoleavdelningarna. En återkommande tanke tycks vara att

delaktighet innebär att barn ska få välja ut de delar av dokumentationen som de finner intressanta och att man som pedagog därmed kan bli medveten om vad som fångar barnen och utveckla detta vidare. I skolverkets stödmaterial kring arbetet med pedagogisk dokumentation kan vi se ett liknande resonemang där man betonar att barns intressen för det som har dokumenterats bör utgöra en viktig grund i att utmana barnen vidare i deras lärande (Skolverket, 2012a). Vårt resultat visar att det finns en strävan hos pedagogerna av att vilja delaktiggöra barnen i arbetet med den pedagogiska dokumentationen, och det tycks finnas en gemensam tanke om att delaktighet innefattar reflektion tillsammans med barnen där man ställer frågor, lyssnar till barnen och utvecklar deras tankar vidare. Det genomgående resultatet verkar dock vara att man inte har kommit dit än. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar barns delaktighet i dokumentationsarbetet och menar att barns frågor, intressen och tankar bör utgöra själva grunden för arbetet med pedagogisk dokumentation i förskolan.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) har i sin studie uppmärksammat att barns möjligheter till delaktighet i dokumentationsarbetet är begränsade. De menar att analysarbetet kring det som har dokumenterats ska ske i samspel med barnen för att med utgångspunkt i deras perspektiv kunna utveckla verksamheten. Författarna menar dock att detta samspel i regel inte sker ute i verksamheterna. Liksom Pramling Samuelsson och Sheridans (2003) studie så visar vår undersökning att barnen inte görs delaktiga i någon vidare utsträckning, vilket vi finner intressant att fundera på orsaker till. Barns ålder och begränsningar vad gäller det verbala språket verkar vara ett hinder för att göra barn delaktiga i arbetet med den pedagogiska dokumentationen. Vi drar därför paralleller till Sommer (2005) som menar att den rådande synen på barn, vad de är och vad de kan ligga till grund för hur man bemöter barn. Hur man som pedagog bemöter barn kan antingen begränsa eller skapa möjligheter för barns lärande och utveckling. Vidare menar Sommer att synen på barn har genomgått ett paradigmskifte. Tidigare har man förstått barns lärande i termer av mognad och stadietänkande medan man numer tenderar att ta större hänsyn till barns sociala och kulturella världar. Vårt resultat visar dock att en utvecklingspsykologisk syn på barn till viss del fortfarande lever kvar i förskolans verksamhet då barns ålder och språkutveckling ses som ett hinder för att göra dem delaktiga i dokumentationsprocessen. Även Johansson (2003) har i sin studie uppmärksammat att de yngsta barnens möjligheter till delaktighet är begränsade i förskolans verksamhet. Hennes undersökning visar att det främst är de äldsta barnen med ett utvecklat verbalt språk som uppmärksammas och ingår i dialog med de vuxna. Författaren menar att detta begränsar barnen i deras fortsatta språkutveckling. Johannessen och Sandvik (2009) för ett liknande resonemang och menar att pedagoger måste se bortom de egna föreställningarna om vad små barn kan och inte. Genom att fokusera på barns brister så begränsar man snarare än möjliggör för barns delaktighet. Även i ett sociokulturellt perspektiv på lärande så betonar man barns delaktighet och menar att barns interaktion med vuxna är en förutsättning för utveckling och lärande.

Läroplanens strävansmål och riktlinjer gäller för alla barn som ingår i förskolans verksamhet, även de yngsta. När man beskriver barns ålder och språk som ett hinder för delaktighet menar vi att det talar emot läroplanen och den sociokulturella traditionen som den vilar på.

Skolverket (2012a) menar att pedagogisk dokumentation är ett nytt begrepp inom förskolan och att det är först i samband med 2010 års revidering av läroplanen som detta ytterligare har belysts. Detta är något som vi under arbetet med vår uppsats har förhållit oss till och tagit i beaktning vid tolkningen av resultatet.

Resultatet från vår studie visar att synliggörandet av dokumentationen anses utgöra ett viktigt redskap för att barn ska bli medvetna om sitt eget lärande. Detta är något som Lenz Taguchi (1997) poängterar då hon beskriver att kommunikation kring den dokumentation som gjorts vare sig det gäller bilder, uttalanden eller barns alster kan leda till att barn blir medvetna om sitt eget lärande. Att bli medveten om sitt eget tänkande och kunna reflektera över det man gjort och lärt sig är enligt den sociokulturella traditionen viktigt för lärandet (Bråten, 1998). Synliggörandet av dokumentationen verkar enligt vårt resultat innebära att man placerar dokumentationen i barnens fysiska höjd och någon pedagog uttryckte att man sedan samtalar om bilderna. Att föra reflekterande samtal med barnen är enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) en viktig del i dokumentationsprocessen. Vidare visar vårt resultat att hallen är den plats som man främst använder för att synliggöra dokumentationen. Våra egna erfarenheter från förskolans verksamhet säger oss att hallen inte är en plats där barnen generellt brukar uppehålla sig några längre stunder under dagen, därför menar vi att det är intressant att fundera över denna placering. I den litteratur som vi under arbetets gång har fördjupat oss i har vårdnadshavarnas delaktighet i dokumentationsarbetet beskrivits som viktig, bland annat så menar Lenz Taguchi (1997) att dokumentationen ska byggas på ett gemensamt reflektionsarbete mellan barn, pedagoger och föräldrar, först då blir den pedagogisk. Även i förskolans läroplan betonas vikten av ett gott samarbete förskola och hem emellan (Skolverket, 2010). Vår tolkning är att den dokumentation som synliggörs i hallen i första hand är till för föräldrarna, inte för barnen. Vårt resultat visar dock inte om det förs reflekterande samtal med föräldrarna kring dokumentationen och därför kan vi inte säga något om att den är pedagogisk eller inte. Vi menar dock att om den övervägande delen av dokumentationen placeras i hallen bör man fundera över den pedagogiska dokumentationens huvudsakliga syfte som enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) bör vara att få kunskap om barns lärande och därigenom utveckla verksamhetens kvalitet. För att detta ska vara möjligt så menar vi att dokumentationen i huvudsak ska finnas tillgänglig där barnen till största delen befinner sig under dagarna på förskolan. På så vis menar vi att man kan skapa rikare tillfällen att göra barnen delaktiga i dokumentationsprocessen.

Vårt resultat visar att pedagogisk dokumentation kan vara utvecklande för pedagoger i deras egna yrkesroller. Detta menar Lenz Taguchi (1997) är en av den pedagogiska dokumentationens fördelar. Genom att reflektera enskilt och gemensamt i arbetslaget kan man som pedagog få syn på sina egna tankemönster kring barn, lärande och kunskap. Vi tycker att detta är en intressant tanke som endast har lyfts i begränsad utsträckning i vår studie.

Att våga granska sig själv och sina kollegor och därigenom få nya perspektiv på hur man utför sitt arbete tror också vi kan vara en av den pedagogiska dokumentationens fördelar. För enighet med Pramling Samuelsson och Sheridan (2009) så menar vi att analysarbetets

viktigaste funktion vad gäller dokumentation i förskolan är att det ska bidra till en utveckling av verksamheten.

7.1 Relevans för läraryrket

Den forskning som vi under arbetets gång har fördjupat oss i har gett oss en god inblick i de fördelar som finns med dokumentation som arbetsredskap i förskolans verksamhet. Under arbetsprocessen har vi kommit till insikt om att pedagogisk dokumentation är ett tvetydigt begrepp som förskollärare är i process med att utveckla sina kunskaper kring. För att dokumentationen ska fungera som ett pedagogiskt redskap med syfte att utveckla verksamheten så menar vi att lärarutbildningen och förskolecheferna har ett övergripande ansvar vad gäller utbildning och kompetensutveckling inom området.

I läroplanen beskrivs strävansmål och riktlinjer som förskollärare är ansvariga att arbeta mot. Det betonas att förskollärare förväntas utveckla och säkerställa förskolans kvalitet (Skolverket, 2010). I förskollärares uppdrag ingår det också att skaffa kunskap om barnen, verksamheten och den egna synen på barn och lärande. Vi menar därför att då dokumentationen används som ett medel för reflektion, i arbetslaget och tillsammans med barnen så kan den utgöra ett redskap för att underlätta förskollärares arbete mot läroplanens strävansmål.

7.2 Förslag till vidare forskning

Dokumentation som pedagogiskt arbetsverktyg är ett ämne som det talas mycket om just nu i förskolans värld. Området har preciserats och betonats ytterligare i samband med den nya läroplanen för förskolan, och som lärare i förskolan förväntas man använda sig av pedagogisk dokumentation för att utveckla den egna verksamheten. För att kunna möta och uppfylla de krav som ställs vad gäller dokumentationsarbetet så menar vi att man som förskollärare har rätt till fortbildning inom området. Under arbetsprocessens gång har vi därför blivit intresserade av att undersöka vilka möjligheter till kompetensutveckling inom området som förskollärare har fått möjlighet att medverka i. För att undersöka denna fråga hade vi dels velat fråga förskollärare om detta men även intervjua olika förskolechefer för att få ta del av deras perspektiv kring arbetet med pedagogisk dokumentation.

Vi menar också att det vore intressant att studera dokumentationsarbetet på avdelningar med äldre barn och då framförallt ta del av pedagogernas tankar kring hinder och barns delaktighet för att eventuellt se om det finns likheter eller skillnader i pedagogernas svar beroende på vilka åldrar de arbetar med.

För att få en mer mångfacetterad bild av hur dokumentation kan användas som ett pedagogiskt redskap så hade vi även velat göra flera observationer under en längre period.

En annan tanke som uppstått hos oss under arbetets gång är att det kan tänkas vara själva begreppet pedagogisk dokumentation som begränsar pedagogerna då det kommer till det systematiska kvalitetsarbetet. Om istället begreppet kvalitetsarbete varit det som var brukligt i förskolan kanske pedagogerna haft en annorlunda syn på dokumentationsprocessen och dess

användningsområden. I en vidare studie hade vi kunnat fördjupa oss i och ta del pedagogers tankar kring detta.

Referenser

- Bråten, I. (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. (Red). Lund: Studentlitteratur.
- Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (2002). *Från kvalitet till meningsskapande. Postmoderna perspektiv – Exemplet Förskolan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Emilsson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan*. (Akademisk avhandling). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Esaiasson, P., Gilljam M., Oscarsson H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4:e uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.
- Johansson, E. (2005). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Kalmar: Leanders grafiska AB.
- Johannesen, N., & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet – några perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Kultti, A. (2012). *Flerspråkiga barn i förskolan: Villkor för deltagande och lärande*. (Akademisk avhandling). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lenz Taguchi, H. (1997). *Varför pedagogisk dokumentation?* Stockholm: HLS förlag.
- Lenz Taguchi, H. (2012). *Pedagogisk dokumentation som aktiv agent: introduktion till intra-aktiv pedagogik*. Malmö: Gleerups utbildning.
- Pramling Samuelsson, I., & Sheridan, S. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. I E. Johansson & I. Pramling Samuelsson (Red.), *Barns perspektiv och barnperspektiv i pedagogisk forskning och praxis*. Temanummer. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), 70-84.
- Sheridan, S., & Pramling Samuelsson, I. (2009). *Barns lärande – Fokus i kvalitetsarbete*. Stockholm: Liber.
- Sheridan, S., Pramling Samuelsson, I., & Johansson, E. (Red). (2009). *Barns tidiga lärande. En tvärstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. Göteborg: Acta.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Reviderad. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2012a). *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan – Pedagogisk dokumentation*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2012b). *Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Fritzes.
- Sommer, D. (2005). *Barndomspsykologi*. (2:a uppl.). Hässelby: Runa

Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig? barns rättigheter om möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 2 december 2012, från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Cambridge, Mass: Harvard U.P.

Wehner-Godée, C. (2010). *Att fånga lärandet. Pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. (2:a uppl.). Stockholm: Liber.

Åberg, A., & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Bilaga A: Brev till vårdnadshavare

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Information kring undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Vi är två studenter, Sanna Hallgren och Sandra Johansson som utbildar oss till förskollärare vid Göteborgs Universitet. Vi skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är vårt examensarbete och som ger oss vår lärarbehörighet. Examensarbetets syfte är att studera den pedagogiska dokumentationen på olika småbarnsavdelningar. De viktigaste frågorna vi behöver få svar på är: *Hur kan barn göras delaktiga i den pedagogiska dokumentationen? Vilka möjligheter till lärande kan pedagogisk dokumentation ge?*

För att kunna undersöka detta kommer vi intervjua pedagoger i förskolan samt observera situationer där barn görs delaktiga i den pedagogiska dokumentationen. Som ett stöd till våra anteckningar och för att lättare komma ihåg det som skett kommer vi eventuellt ha filmkameran till hjälp vid dessa observationer. Fokus kommer inte att ligga på det enskilda barnet och dess handlande utan på pedagogerna och aktiviteten kring den pedagogiska dokumentationen. Dessa observationer kommer äga rum någon gång under v.48-50

Alla som deltar i undersökningen kommer att garanteras anonymitet. Detta innebär att ingen person eller förskola kommer att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt och du som deltagare har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Om ni har invändningar till ert barns eventuella deltagande eller om ni har ytterligare frågor ber vi er kontakta någon utav oss.

Med vänliga hälsningar.

Sanna Hallgren
XXXX-XX XX XX
xxx@hotmail.com

Sandra Johansson
XXXX-XX XX XX
xxx@hotmail.com

Handledare för undersökningen är:
Anne Kultti, telefon: xxx

Kursansvarig är:
Daniel Seldén, telefon: xxx

Bilaga B: Utgångsfrågor vid intervjuer av förskollärare

Bakgrundsfrågor:

Vilken utbildning har du?

Hur länge har du arbetet i förskolan?

Hur länge har du jobbat i ditt arbetslag/på din nuvarande arbetsplats?

Intervjufrågor:

Vad innebär begreppet pedagogisk dokumentation för dig?

Vilka fördelar ser du med pedagogisk dokumentation?

Kan du beskriva hur ni använder er av pedagogisk dokumentation i ditt arbetslag?

Finns det några svårigheter/hinder med pedagogisk dokumentation?

På vilket sätt involveras barnen i den pedagogiska dokumentationen?

Får barnen vara med och dokumentera?

Hur används dokumentationen i det efterföljande arbetet med barnen?

Hur används barns frågor och funderingar för att utveckla den pedagogiska verksamheten?

Hur synliggörs dokumentationen för barnen?

Hur placeras dokumentationen?

Finns det några fördelar/vinster med att göra barnen delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?

Finns det några hinder för att inte barnen görs delaktiga i den pedagogiska dokumentationen?

Får barnen vara med och välja ut delar ur dokumentationen, t.ex. bilder som ska användas?

Kan du ge ett exempel på en situation då ett barn gjordes delaktig i dokumentationen?